

УДК : 327 (477)

І.І. Судак

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої
політики Київського міжнародного університету*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

У статті висвітлено особливості реалізації зовнішньої політики Великобританії. Визначено основні напрями зовнішньополітичного курсу Великобританії, а саме: взаємини зі Сполученими Штатами Америки, європейський напрям. Простежено позицію Британії в арабській кризі та лівійському питанні.

Ключові слова: Великобританія, Сполучені Штати Америки, Європа, Лівія, НАТО, безпека, зовнішня політика, дипломатичні відносини, арабська криза, Д. Кемерон.

Мине не один рік, перш ніж наслідки військової операції НАТО проти лівійського режиму полковника Муамара Каддафі можна буде об'єктивно оцінити. Однак питання, що постали на порядку денному під час даного політичного процесу, *українські важливі для світової спільноти.*

Шляхи проведення операції показали, яке важливе значення для Сполучених Штатів Америки відіграють їх європейські союзники. Тому припущення, що лунає від високопосадовців із Державного департаменту США про те, що в пошуку своїх стратегічних партнерів Сполученими Штатами необхідно зосередитись у Тихоокеанському, або ж у будь-якому іншому неєвропейському регіоні, у котре доводить свою необґрунтованість. Цей черговий доказ важливості для США їх європейських союзників може означати лише те, що ефективність, регуляція зовнішньої політики і безпеки США залежатиме від здатності союзників ефективно з'ясувати

власні внутрішні питання та від того, скільки вони вкладатимуть у власну безпеку.

Пацифістські та нейтралітетні настрої, не кажучи вже про антиамериканізм, що набирають обертів у Європі, збільшує ризик того, що США не зможуть дозволити собі більше, ніж могли дозволити в часи «холодної війни».

Ефективність НАТО і навіть його існування буде залежати від визнання того, що на практиці Альянс буде працювати за принципом «добровільних коаліцій». Як і у випадку з Лівією, буде багато неохочих брати участь в операціях, таких, як Німеччина і Туреччина, але в такому випадку вони хоча б не суттєво перешкоджають і не намагаються накласти вето. Також не можна не згадати фундаментальний принцип розподілу влади в Альянсі, що своїм корінням сягає далеко в історію – ініціатором завжди виступають Сполучені Штати Америки.

Натомість у цій ситуації можна спостерігати, що Сполучені Штати не прагнули відігравати вирішальну роль. Їх заяви змінилися від відкритого скептицизму до використання безпольотної зони на рішучу підтримку. Президент США Барак Обама у спільній заяві з прем'єр-міністром Великобританії Девідом Кемероном та Президентом Франції Ніколя Саркозі обгрунтовують мету зміни режиму [1].

Навіть у такому разі, це суперечить положенням Резолюції Ради Безпеки ООН 1973. Резолюція була прийнята 17 березня 2011 року у зв'язку з повстанням у Лівії без заперечень, але п'ять членів Ради Безпеки утримались (із них, що важливо, два постійні: Росія та Китай). Саме тому Резолюцію не застосовували так, як прагнули Франція, Великобританія (а пізніше і США). У дійсності Резолюція встановлювала жорсткі обмеження щодо використання засобів, наявних у Розділі VII, а саме: дій, спрямованих на припинення вогню, захисту цивільного населення (без урахування іноземних окупаційних сил у будь-якій формі); використання безпольотної зони, ембарго (що стосувалось і повстанців проти антидемократичних

режимів) і замороження активів. Унаслідок постійного пошуку консенсусу між поточними цілями й американськими намірами, спроби втілити їх симбіоз у дію в повному обсязі залишаються марними.

Важливою є також «визначальна роль», тягар якої було покладено на Великобританію та Францію. Наслідком цього стане крах ілюзій у питаннях співробітництва. З моменту обрання президентом Франції Ніколя Саркозі в 2007 році, Франція зосереджується на Північній Африці та прагне самостійно реалізуватися як у межах ЄС, так і за його межами. Найбільше це стосувалося лівійського питання. Вона стала ідеологічним конкурентом традиційних колоніальних держав у цьому регіоні, передусім Італії, і поширила там свій вплив.

Хоча нині Франція не бере активної участі в діяльності НАТО, а Н. Саркозі продемонстрував (зокрема, у своїй внутрішній політиці) прихильність до американської культури, було б помилкою вважати, що суперництво між Францією та США добігло кінця. На регіональному, якщо не на глобальному, рівні конкуренція залишатиметься жорсткою.

На відміну від Франції, Великобританія вже багато років є надійним союзником Сполучених Штатів Америки та заслуговує певної довіри. Це можна побачити в процесі аналізу подібного досвіду, мови, культури, політичних систем і, не в останню чергу, взаємовигідного співробітництва в питаннях військово-технічного комплексу та розвідки.

Проблема полягає в тому, що у світлі останніх подій у Лівії, США може помилитися в очікуваннях, адже заради свого політичного іміджу Великобританія радше утримається від швидких рішень і потурань діям союзників.

Багато американців стомилися від іноземних військових кампаній після Іраку й Афганістану. Вони природно хочуть, щоб Сполучені Штати Америки менш активно діяли. Натомість їх союзники приділяли більше уваги питанням захисту інтересів Заходу та підтримки глобальної безпеки. Адміністрація

Президента Барака Обама є переконаним прихильником багатостороннього розв'язання глобальних проблем, оскільки планує розширити межі впливу своєї політики та політичного тиску, аби залучати всіх присутніх до розв'язання проблем задля того, щоб ініціативу й активні дії провадили всі учасники.

У своїй риториці прем'єр-міністр Великобританії Девід Кемерон жорстко підкреслював, що Британія не хоче «рабських відносин» із США. Досягти власних дипломатичних успіхів без американської тіні – ось основний пріоритет для Великобританії, навіть якщо ці дії на даному етапі будуть виглядати не такими популярними, як французькі.

Водночас без підтримки взаємин у питаннях ресурсного забезпечення задля збільшення витрат на захист, єдине, що зможе зробити Великобританія – зайняти дипломатичну позицію, чим створить загрозу безпеці Заходу на фоні процесів зростання Китаю, реваншизму Росії, ядерної програми Ірану, непередбачуваності Північної Кореї. Адже всі ці загрози залишаються реальними, і лише сильне американське керівництво здатне протистояти їм.

Метою статті є дослідження пріоритетних векторів зовнішньополітичного курсу Великобританії на сучасному етапі.

Важливі аспекти дослідження черпались з *офіційних промов* політичних лідерів Великобританії, Сполучених Штатів Америки, зокрема, прем'єр-міністра Британії Девіда Кемерона та президента США Барака Обама. Також було використано дослідження *зарубіжних науковців*: А. Russell, J. Glover, Е. MacAskill, А. Pierce, J. Kirkup, А. Spillius, N. Gardiner, M. Roach, А. Rawnsley.

Великобританія нині має багато власних проблем. Вони виходять далеко за межі фінансово-економічних труднощів, що після питань зовнішньої політики є основною темою дискусій у британському суспільстві. Для того, щоб зрозуміти, чому все

відбувається саме так, треба відійти від лівійського питання і поринути в минуле.

У 2003 році, перебуваючи в опозиції, Консервативна партія на чолі з Майклом Говардом підтримала війну в Іраку. Після перемоги консерватори, приєднавшись до переважної більшості, зосередилися на критиці чесності і мотивів Америки та Тоні Блера (прем'єр-міністр Великобританії з 3 травня 1997 р. по 27 червня 2007 р.), що стали причиною серйозних образ у Вашингтоні, одночасно завдавши шкоди власному авторитету у Великобританії. Широкому загалу навіть стало відомо, що пан Говард не є бажаною особою в Білому домі – це стало суттєвою образою для лідера консерваторів з боку адміністрації Республіканської партії.

Двосторонні відносини залишалися на тому ж рівні до парламентських виборів 2005 року у Великобританії, які консерватори програли. Пан Говард подав у відставку. На посаді його замінив колишній радник Девід Кемерон (з 6 грудня 2005 року по 11 травня 2010 року – лідер Консервативної партії).

Ця передумова є вкрай важливою для розуміння нинішньої зовнішньополітичної позиції Великобританії та Д. Кемерона. Він, як і його попередник Майкл Говард, продовжував заперечувати будь-яку очевидну близькість до Сполучених Штатів Америки, хоча серед його молодших радників і прихильників були палкі шанувальники американського стилю зовнішньої політики.

У лютому 2006 року Вільям Хейг (британський політичний діяч, лідер Консервативної партії Великобританії 1997–2001 рр.; міністр закордонних справ Великобританії з 11 травня 2010 року у кабінеті Девіда Кемерона) у Вашингтоні виступив з промовою, у якій попередив про «критичне руйнування» морального авторитету Америки [2]. У своїй промові В. Хейг натякнув: «Це призвело до втрати Америкою доброзичливого, щодо неї, ставлення, що може бути настільки

суттєвим у довгостроковій перспективі, як і найсерйозніші військові невдачі» [2].

Це повідомлення було, звичайно, сформульовано для впливу на британську суспільну думку. Дослідження громадської думки засвідчили, що того часу 63 відсотки респондентів вважали: Тоні Блер пов'язав Великобританію затісними зв'язками із США [3].

Згодом Девід Кемерон обрав п'яту річницю терактів 11 вересня у Сполучених Штатах, щоб виголосити ще різкішу заяву, аби продемонструвати, що Великобританія віднині буде дистанціюватися від США, з якими повинна мати «тверді, але не рабські відносини», і не може сприйматися як «безумовний партнер у кожній сфері діяльності», хоча Д. Кемерон також висловлювався і проти «антиамериканізму» [4].

Д. Кемерон відкрито критикував «неоконсервативну» зовнішню політику і стверджував, що, навпаки, був «ліберальним консерватором». Він додав: «Я вважаю, що в останні п'ять років ми страждали через відсутність двох ключових якостей, які завжди повинні обумовлювати розробку зовнішньополітичного курсу. Це смиренність і терпіння». У словах, які суперечать, на думку деяких оглядачів, досить різкому підходу Великобританії до лівійського питання й арабського світу, Д. Кемерон застеріг: «Прагнення поширювати демократію є шляхетним і справедливим. Але воно не може бути досягнуто швидко відповідно до політичного розкладу, оскільки потребує часу. Вона не може бути просто нав'язана ззовні. Свобода росте із землі, вона не може впасти з повітря з безпілотних літальних апаратів» [4].

Повідомлення Девіда Кемерона було, імовірно, негативно сприйняте в Білому домі, хоча і не стало головним предметом занепокоєння США. У промові на конференції з безпеки (жовтень, 2007 р.), що відбулась у Берліні за участі канцлера Німеччини Ангели Меркель, Д. Кемерон проголосив свій новий курс зовнішньополітичного мислення. Він наголосив на свій

прихильності до «ліберального консерватизму» і додав, що «держава повинна поставити власну національну безпеку на перше місце», допустивши, що «верховенство закону і сильна влада є першочерговим завданням, а держава без чіткої і впевненої національної самобутності створює простір для етнічних конфліктів та екстремізму» [5]. Основна критика Д. Кемерона полягала в тому, що їй досі «не вдалося знайти правильний баланс між реалізмом та ідеалізмом» [6]. Останнього було більше.

Нову пропаганду Девіда Кемерона щодо потужного інтервенціонізму можна спочатку звести до обґрунтованого занепокоєння у зв'язку з погіршенням ситуації в Боснії. У листопаді 2007 року він у Вашингтоні наголосив, що «до Різдва можлива нова криза на Балканах», звинуватив втручання Росії та закликав до зміцнення «військової присутності в регіоні» [7]. Заклик пролунав, не отримавши належної підтримки, але його наступний гучний виступ це компенсував.

У серпні 2008 року Росія вторглася в Грузію, після суперечки щодо сепаратистської республіки Південна Осетія. Відповідь британського уряду була критичною, але стриманою. Проте Д. Кемерон відреагував бурхливо і навіть зробив швидкоплинний візит до Тбілісі. Д. Кемерон публічно порівняв дії Росії з придушенням Празької весни 1968 році та припустив, що Росію буде виключено з G8. Д. Кемерон зажадав, щоб Грузії надали прискорене членство в НАТО [8]. Ці ініціативи сигналізували про різкий поворот у зовнішньополітичному курсі консерваторів.

Зовнішня політика не посідала чільного місця в загальній виборчій кампанії 2010 року у Великобританії. Лідер консерваторів широко наслідував приклад президента Обами після його вступу на посаду в січні 2009 року. Хоча Девід Кемерон рішуче підтримав сенатора Джона Маккейна, республіканського кандидата в президенти, але консерватори отримали політичну вигоду від перемоги Барака Обами. Це

дозволило їм адаптувати власні принципи в питанні Афганістану відповідно до поглядів нової адміністрації, з надією на те, що вона не стане політично фатальною.

Команда радників Девіда Кемерона захоплювалася підходом президента Обама до зовнішньої політики, яка загалом підкреслює багатовекторність і знімає питання про верховенство Сполучених Штатів. Як і президент США, Д. Кемерон прагнув приборкати реальних і уявних критиків вибаченнями та публічним вираженням «смиренності» (як зазначалось у його виступі 11 вересня 2006 р.) [9].

Невдовзі після того, як Девід Кемерон обійняв свою посаду (з 11 травня 2010 року – прем'єр-міністр Великобританії), він, намагаючись, вочевидь, продемонструвати власну покірність, заявив перед аудиторією в Нью-Йорку, що Великобританія була лише «молодшим партнером» США в 1940 році, за рік до того, як Америка вступила у Другу світову війну, не звертаючи уваги на бліцкриг і Дюнкерк. Таку заяву не було добре сприйнято на батьківщині.

Зовнішня політика Великобританії пройшла випробування Лівією, але результат лівійської кампанії надто не вплине на її розвиток. Незважаючи на зміщення поля зору цікавості ЗМІ до інших питань, підтримка британського контингенту в Афганістані – це 10 000 солдатів, моряків, льотчиків, морських піхотинців, а також сотні цивільних осіб – залишається важливим питанням. Не менш важливим є й те, що залишать по собі британські, американські та війська НАТО після закінчення бойових дій, що заплановано на кінець 2014 року.

Міністр оборони Великобританії (з 12 травня 2010 р. по 14 жовтня 2011 р.) доктор Ліам Фокс доречно підкреслив, що «ми не можемо і не будемо забувати про Афганістан» [10]. Але з тим тиском, який створювала дана кампанія, на п'яти якій наступало іракське питання, може конкурувати і лівійське, очевидним продовженням якого стануть кризи в інших країнах Близького Сходу, серед них у Лівані, Сирії або Ірану, на тлі яких

скорочення Великобританією витрат на оборону виглядає безглуздо.

Під час кампанії у Лівії НАТО скаржилось на брак літаків ще на початку квітня 2011 року, але, незважаючи на це, повітряна кампанія активно тривала. Також починали з'являтися повідомлення про нестачу боєприпасів. Загалом, рішення про скорочення збройних сил Великобританії ґрунтувалося на низькому рівні необхідності впливу британської влади в ключових регіонах. Скорочення державних видатків викликане нагальною потребою виконання внутрішньодержавних програм, різким збільшенням витратних закордонних програм фінансової підтримки тощо.

У Лівії, за цей тривалий період, Великобританія великого успіху так і не досягла. Також, незважаючи на втому, триває кампанія в Афганістані. Тому методика ведення зовнішньої політики, яку практикує Великобританія, потребує докорінних змін. Виголошення гучних принципових заяв, применшення важливості національних питань і, в результаті, неможливість забезпечити оборонну галузь необхідними ресурсами, що є наслідком постійних невдач і залишається константним приводом до приниження у ЗМІ день у день. Декларовані цілі, як і з Каддафі, так і у випадку спроб трансформації арабського світу в демократичну утопію, залишаються доволі амбітними, паралельно з якими можна спостерігати постійні одиничні спроби продемонструвати політичну дистанційованість від Сполучених Штатів.

Прем'єр-міністр Великобританії створив, за прикладом США, Раду національної безпеки (травень 2010 р.). Вона повинна закласти стратегічну обґрунтованість у зовнішню політику Великобританії. Це зроблено саме тоді, коли уряд Британії має приділити достатньо уваги безпеці й зовнішній політиці та надати їм ті ресурси, що є вкрай необхідними.

Аналізуючи сучасну ситуацію у світі, можна помітити, що Великобританія, як інша частина західного світу, була

зенацька захоплена виникненням і поширенням повстання проти корумпованих авторитарних урядів арабських країн на початку 2011 року. Тур Девіда Кемерона країнами Перської затоки в лютому 2011 року був задуманий як засіб пошуку консенсусу щодо ведення справ, серед іншого й військових. Під час візиту прокотилася хвиля жорсткої критики з боку тих, хто вважав, що це була спроба налагодити продаж зброї репресивним режимам. Проте Д. Кемерон поставився до заколоту «дуже натхненно» [11]. У своєму виступі в Кувейті він піддав критиці традиційний підхід Великобританії до політики в даному регіоні: «Протягом десятиліть, як дехто стверджує, стабільність, що необхідна для керування режимами, завдяки реформації та відкритості, може потрапити до зони ризику. Суперечка спровокувала конфлікт власних інтересів і власних цінностей у таких великих країнах, як Великобританія» [12].

Активний тиск у з'ясуванні лівійського питання з боку Девіда Кемерона був неохоче винагороджений підтримкою з боку США, а згодом і прийняття санкцій, згідно з резолюцією Ради Безпеки ООН 1973. Повітряні атаки союзників завдали добре озброєним військам Каддафі значного удару та знищили частину їх арсеналу, придушили кілька страйків, звісно, проведених за наказом Режиму.

Заклики, що лунали з Великобританії, риторика яких спрямована на демократизацію в регіоні, пов'язані не тільки з появою стратегічних і економічних інтересів, але й із серйозною загрозою з боку Ірану.

Література

1. Barack Obama, David Cameron, Nicolas Sarkozy. Libya's Pathway to Peace [Електронний ресурс] // The New York Times. – April 14, 2011. – Режим доступу : <http://www.nytimes.com/2011/04/15/opinion/15iht-edlibya15.html?adxnnl=1&adxnnlx=1364040319-fdEaLONDN7vrBgXeTrXg>

2. Russell A. Hague Warns Bush Over US ‘Moral Defeat’ as Tories Seek to Mend Ties [Электронный ресурс] // The Daily Telegraph. – February 17, 2006. – Режим доступа : [http : //www.telegraph.co.uk/news/worldnews/northamerica/usa/1510772/Hague-warns-Bush-over-US-moral-defeat-as-Tories-seek-to-mend-ties.html](http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/northamerica/usa/1510772/Hague-warns-Bush-over-US-moral-defeat-as-Tories-seek-to-mend-ties.html)
3. Glover J., MacAskill E. Stand up to US, Voters Tell Blair [Электронный ресурс] // The Guardian. – July 25, 2006. – Режим доступа : <http://www.guardian.co.uk/politics/2006/jul/25/uk.topstories3>
4. David Cameron. Speech to the British-American Project in London [Электронный ресурс]. – September 11, 2006. – Режим доступа : [http: //www.guardian.co.uk/politics/2006/sep/11/conservatives.speeches](http://www.guardian.co.uk/politics/2006/sep/11/conservatives.speeches).
5. Pierce A. Cameron’s ‘Spin Team Made up Rift with Bush [Электронный ресурс] // The Daily Telegraph. – March 15, 2007. – Режим доступа : <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1545569/Camerons-spin-team-made-up-rift-with-Bush.html>
6. David Cameron. Berlin Security Conference Speech [Электронный ресурс]. –October 26, 2007. – Режим доступа : http://www.conservatives.com/News/Speeches/2007/10/David_Cameron_Berlin_Security_Conference_speche.aspx.
7. Ibid.
8. Kirkup J., Spillius A. Troops Must Halt Russian Threat, Warns Cameron [Электронный ресурс] // The Daily Telegraph. – November 29, 2007. – Режим доступа : <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/conservative/1570880/David-Cameron-Army-must-halt-Russia-threat.html>
9. David Cameron. The World Must Be Strong and United in Condemnation [Электронный ресурс] // The Daily Telegraph. – August 13, 2008. – Режим доступа : http://freethinker.typepad.com/the_free_thinker/2008/08/david-cameron-d.html; Kirkup J. Cameron Criticises Russia’s Aggression

- [Електронний ресурс] // The Daily Telegraph. – August 26, 2008. – Режим доступу : <http://www.telegraph.co.uk/comment/personal-view/3561422/The-world-must-be-strong-and-united-in-condemnation.html>
10. Gardiner N., Roach M. Barack Obama's Top 10 Apologies: How the President Has Humiliated a Superpower [Електронний ресурс] / Heritage Foundation WebMemo No. 2466. – June 2, 2010. – Режим доступу : <http://www.heritage.org/Research/Reports/2009/06/Barack-Obamas-Top-10-Apologies-How-the-President-Has-Humiliated-a-Superpower>.
 11. Rawnsley A. Mr. Cameron Gets a Lesson on the Need for a Proper Foreign Policy [Електронний ресурс] // The Observer. – February 27, 2011. – Режим доступу : <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/feb/27/andrew-rawnsley-cameron-foreign-policy>; Egypt Protests: Wednesday 2 February, 2011. [Електронний ресурс] // The Telegraph. – Режим доступу : <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/egypt/8300204/Egypt-protests-Wednesday-2-February-as-it-happened.html>
 12. Libya crisis: Cameron and Hague vow to rescue stranded Britons [Електронний ресурс] // The Guardian. – February 23, 2011. – Режим доступу : <http://www.guardian.co.uk/world/2011/feb/23/libya-crisis-david-cameron-rescue-britons>

В статье рассматриваются особенности реализации внешней политики Великобритании. Определены основные направления внешнеполитического курса Великобритании, а именно: взаимоотношения с Соединенными Штатами Америки, европейское направление. Прослежено позицию Британии в арабском кризисе и ливийском вопросе.

Ключевые слова: Великобритания, США, Европа, Ливия, НАТО, безопасность, внешняя политика, дипломатические отношения, арабский кризис, Д. Кэмерон.

The article analyzes the peculiarities of realization of the foreign policy of the United Kingdom. It defines the main foreign policy directions, such as European vector and its ties with the USA. Also the author researches the position of Great Britain in Arabic crisis and Libyan issue.

Key words: United Kingdom, the United States of America, Europe, Libiya, NATO, safety , foreign policy, diplomatic relations, relationship, Arabic crisis, D. Cameron.